

A határon átkelő forgalom ellenőrzésének egy máig fennmaradt emléke az útlevelek XIX. századi tömeges elterjedése nyomán kialakult láttamozási bejegyzések, melyet előzetesen külképviselet helyezett az úti okmányba, majd a határon átkelés és a célállomás elérése alkalmával megejtett ellenőrzések során jegyzetek be. Ezen láttamozások kezdetben, főként kézzel bejegyzett keltezesek voltak, bár a forgalmasabb helyeken alkalmaztak előre kialakított szövegbélyegzőket is, melyeken csak néhány részlet (dátumot, célállomást) kellett kitölteni és természetesen hitelesítő nedves kör vagy ovális bélyegzőket is. Később kialakultak a határátlépés ellenőrzésének bejegyzésére szolgáló célbélyegzők, melyek lényegi adattartalomra szorítkoztak nevezetesen az: átkelőhely megnevezése (esetleg az ellenőrzést végző hatóság megjelölésével), az átlépés dátuma és iránya. A XX. század közepéig az átléptető-bélyegzők döntően fémfölből készültek, ezért többnyire olajalapú párnafestéket alkalmaztak hozzá.

A magyar állam az I. világháborút követően, a trianoni békediktátumban rögzítettek értelmében haderejének rendkívüli csökkentésére kényszerült. Ezen időszakban a katonai célú hadihajózás teljes korlátozását írták elő, azonban lehetőség nyílt a rendvédelmi célú fegyveres hajók birtoklására és üzemeltetésére. Ezen okból felállították a Magyar Királyi Folyamórséget (mint a honvédelmi célú hadihajózás rejtett szervezete), mely számos rendészeti – elsősorban vízirendészeti – feladatot kapott, melyek közül az egyik a vízi államhatáron átkelő utasok okmányaik ellenőrzése volt.¹

A békeszerződés értelmében Magyarország államhatárát – egy rövid szakaszt leszámítva – a korábbtól eltérő területen jelölték ki. Ennek hatására a Duna Oroszvár és Szob közötti szakasza vált államhatárrá, valamint a Tisza egyes szakaszai is országokat választottak el. A Duna továbbra is jelentős áru- és ekkor még személyforgalom lebonyolításának is színtere volt. Ebből adódóan kapott a Magyar Királyi Folyamórség szerepet a határforgalom ellenőrzésben. E teendő ugyan a szárazföldi határátelőhelyeken elsősorban a határszéli rendőrkapitányságok és -kirendeltségek feladata volt, azonban kis forgalmú határátelőhelyeken a Magyar Királyi Vámórség illetve a Magyar Királyi Határórség is ellátott – jogszabályi felhatalmazás útján – határátléptetési teendőket.²

A határátelőhelyek településeit jogszabályban rögzítette a kormány. A Dunán, a Tiszán és a Dráván összesen hét határátelőhely működött.³

A vízi határátelőhelyeken a határon átkelő személyforgalmat a Magyar Királyi Folyamórség felügyelte. A vízi határforgalomban az útlevél és vízum kezelés is a testület feladatát alkotta.⁴ Az 1928. év statisztikája szerint a folyamórség 54 291 személyt léptetett át a határon (közülük 49 436 főt Budapesten, a budapesti utasok közül pedig 5662 fő expressz hajóval lépte át a határt), a vízummal nem rendelkezők közül pedig 52-nek utólagos vízumot adtak ki, tovább 763 főt utólagos vízum beszerzésére utasítottak. Magyar útlevélléhez kapcsolódóan 73 feljelentést tettek, és 60 esetben tagadták meg a beléptetést.⁵

A határforgalom ellenőrzésének irányadó szabályai értelmében a határon átlépő személyek úti okmányát láttamozni, bélyegezni kellett. A határforgalom ellenőrzésében keletkezett 1918–1920. évi zavarok után átkelőhelyenként eltérő átléptető bélyegzőt alkalmaztak, sőt egy-két évente még ezek kialakítását is változtatták. Az 1920-as, az átléptető-bélyegzőket is szabályozó belügyminiszteri rendelet⁶ csak a szükséges tartalmi követelményt rögzítette. 1920 és 1926 között legalább három, egymástól eltérő kialakítású átléptető bélyegzőt alkalmaztak a Magyar Királyi Folyamórség által működtetett határátelőhelyeken (**I., II., III. sz. mellékletek**), azonban mindegyik bélyegző még a település megnevezése nélkül került kialakításra. A bemutatott három bélyegzőn túl (**I., II., III. sz. mellékletek**) minden bizonnyal többféle is létezett, azonban az előtalált korabeli útlevelekben ezek a bélyegzők szerepelnek. 1925-től az átléptető-bélyegzőkön a „M. Kir. Folyamórség” megnevezést a „M. Kir. Révfőkapitányság” illetve „M. Kir. Révkapitányság” megnevezés váltotta fel.

A belügyminiszter 1926. március 20-án kelt rendeletében a „keletbélyegzők” egységesítését rendelte el, s egyúttal megtiltotta minden más, azonos célú bélyegző alkalmazását.⁷ Azonban a rendeletben foglaltaktól maga a Magyar Királyi Belügyminisztérium tért el: a beléptető bélyegzőnek a leírtak értelmében ugyanis téglalap alakúnak kellett volna lennie, azonban a kiléptető-bélyegzővel megegyezően fektetett ovális („kerekded”) alakú lett. E rendelet egyik címzettje a budapesti révfőkapitány volt, így annak alkalmazását 1926. április 1-jén megkezdték⁸ (**IV., V. sz. melléklet**). Azon határátelőhelyeken, ahol kevesen keltek át, ott csak egy-egy átléptető-bélyegző volt, de ahol a forgalom nagysága miatt több útlevéllkezelő is dolgozott egy időben, ott több bélyegzőt is alkalmaztak. Ezen, 1926-os mintájú átléptető-bélyegzőből az alábbi feliratúak és hozzá tartozó sorsszámok ismertek:

- Magyar. Kir. Révfőkapitányság » Budapest H.K. » 54., 55., 56.;

- Magy. Kir. Révfőkapitányság » Budapest » 58., 59., 60.;
- Magy. Kir. Révkapitányság » Esztergom » 63.

A bélyegzők sorszáma, egy kivétellel mindig eltérő volt: egy sorszámot egy adott településen működő átkelőhely számára biztosítottak. Amennyiben egy településen több határátkelőhely működött, mindegyik határátkelőhely számára külön számot rendszeresítettek. Kis valószínűséggel, de fennmaradhettek olyan régi útlevelek, melyekben szobi, mohácsi és szegedi lenyomatok találhatók. A többi vízi határátkelőhelyen használatos bélyegző lenyomata viszont igen ritkának tekinthető. Egyes átkelőhelyeknél (Gönyü, Komárom, Nyergesújfalu, Barcs) valószínűsíthető, hogy szinte kivétel nélkül a hajók személyzete lépett be vagy ki, mivel ezen kikötőkben a teherforgalom dominált.

Az 1926-ban egységesített átléptető-bélyegzőket rövid időn belül újabb típusra cserélték. Az újabb típusú bélyegzőket 1928 első felében – nem egységes időponttól – rendszeresítették. Az újabb bélyegzőket március és június között fokozatosan vezették be. (VI. sz. melléklet) Ez már tovább volt szolgálatban. A cserét feltehetően az is indokolta, hogy a korábbi bélyegzőhöz viszonyítva a tartalma ugyan változatlan volt, azonban kisebb mérete miatt két lenyomatot is el lehetett helyezni az előző által elfoglalt útlevéllap helyen. A legtöbb – rendőrség által működtetett – átkelőhelyen már 1936 során lecserélték a következő, immár csekély változtatásokkal kialakított bélyegzőtípusra, azonban a folyamórség által működtetett határátkelőhelyeken erre csak 1937-ben került sor. A bélyegzők színe 1929 júniusig beléptető esetén zöld, kiléptetőnél narancs, azt követően liláskék illetve piros volt. A fennmaradt útlevelekben az 1928-as mintájú átléptető-bélyegzőből az alábbi feliratúak és hozzá tartozó sorszárok ismertek:

- M. Kir. Révfőkapitányság » Budapest » 2, 3, 4, 5, 6;
- M. Kir. Révfőkapitányság » Budapest H.K. » 1, 3, 4, 5;
- M. Kir. Révkapitányság » Gönyü » sorszámról nincs adat;
- M. Kir. Révkapitányság » Szob » sorszárok nélkül.

A bélyegzők sorszáma, immár nem kötődött egy adott átkelőhelyhez, a kis forgalmú átkelőhelyeken – ahol csak egy-egy útlevélkezelő teljesített szolgálatot – többnyire csak egy, sorszárok nélküli bélyegzőt adtak ki. A nagyobb átkelőhelyeken általában 1-estől sorszámozott bélyegzőket készítettek. Ezeken a határátkelőhelyeken azonos sorszáruk beléptető és azonos sorszáruk kiléptető bélyegző is létezett.

Az 1920-as évek végétől már nem volt kötelező a magyar útleveleket lenyomattal ellátni. Ettől fogva ritkán bukkan fel egy-egy magyar bélyegzőlenyomat a magyar úti okmányokban. A határforgalom növekedését eredményezte az 1930-tól Német-, Olaszországgal és Ausztriával kötött kölcsönös vízummentességi megállapodás, mely azonban csak a nagy gazdasági válságot követő gazdasági stabilitás kezdetétől (1933-tól) éreztette hatását.

A Magyar Királyi Folyamórség határforgalom-ellenőrző szerepében az 1930-as évek végétől jelentős változások álltak be. 1938. november 2-án visszatért a Felvidék déli része és néhány hetes átmeneti időszak után integrálódott az ország közigazgatásába. Az átmeneti időszak alatt továbbra is csak a kijelölt határátkelőhelyeken lehetett átlépni és még fennmaradt a határforgalom-ellenőrzés is⁹, majd december 9-én megszűnt a határforgalom-ellenőrzés Magyarország és a visszatért terület között.

A politikai helyzet változásai következtében a Magyar Királyi Folyamórség átszervezése, feladatának átalakítása is időszérűvé vált. Ennek megfelelően 1939. január 15-től a folyamórség a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került, e naptól a rendvédelmi feladatait, így a határforgalom-ellenőrzést is a társ rendvédelmi testületek, nevezetesen a Magyar Királyi Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség vették át, a területi illetékesség figyelembe vételével.¹⁰ Ezt követően már nem volt messze az idő, amikor háború elmosta a határokat, s már a front jelentette az ellenőrzés vonalát.

Jegyzetek:

¹ A minisztertanács – az 1920. október 4-én kelt felterjesztéssel egyetértve – 1921. január 3-ai ülésén hagyta jóvá a folyamórség felállítását. A testületet pedig 1921. március 31-el hozták létre. A szervezetet a közigazgatásba az 1922/XIV. tc-el integrálták. A törvényben foglaltak végrehajtására a miniszterelnök és a belügyminiszter – akinek az alárendeltségébe került a szervezet – külön rendeletet hozott 122.295/1922. BM. r. és 8.270/1923. ME. r. számon.

² PARÁDI1990 ; BACSA1994 ; BACSA1995 ; KISS ; PARÁDI1995 ; SUBA ; BENCSEK2007 ; PARÁDI2007 ; BENCSEK2008

³ Vízi határátkelőhelyek voltak:

- Dunán: Gönyü, Esztergom, Szob, Budapest és Mohács;
- Tiszán: Szeged;
- Dráván: Barcs.

CSONKARÉTI–BENCZÜR

⁴ Loc. cit. 154. p.

⁵ A budapesti forgalmon túl Szobnál 1413, Mohácsnál 701, Esztergomban 666, Gönyűnél 226, Komáromban 132, Nyergesújfaluban 96 fő lépett át, valamint Szegednél 1437, Barcsnál 184 fő lépte át a határt. Loc. cit. 155. p.

⁶ 3.323/1920. BM. r.

⁷ 123.400/1926. BM. kr.

⁸ Az átléptető-bélyegzők színét is rögzítette a 123.400/1926. BM. sz. körrendelet, azonban egy módosítás értelmében 1926 augusztusának legvégén a beléptető-bélyegzők színét zöld (gyakorlatban kékeszöld) színről liláskékre változtatták meg. Ezen változtatás nem egyidőben zajlott le a különböző határátkelőhelyeken. (Az első ismert színváltás Gyékényes határátkelőhelyen 1926. augusztus 6-tól; néhány rendkívüli kivétellel: Torony átkelőhelyen még 1927. május 1-jén is a zöld színt alkalmazták, Szentgotthárdnál pedig 1928. februárjában egy-egy esetben felbukkan zöld szín, holott az elsők között tértek át a liláskékre!)

⁹ Ezt az 1938. november 4-től hatályos 12.139/1938. BM eln. számú rendelete szabályozta. Az 1938 és 1941 között visszacsatolt területeket hadműveleti területnek tekintették a térség pacifikálásáig. A hadműveleti záróvonal őrzését a határőrség, majd határvadászok látták el. A hadműveleti záróvonalon az ellenőrző-áteresztő pontok teendőit pedig a határátkelőhelyek látták el. A hadműveleti területre külön engedéllyel lehetett belépni, ahol a magyar haderő katonai közigazgatást működtetett. A hadműveleti terület feloldásával a visszacsatolt területeken a katonai közigazgatás helyére a polgári került. Ekkor a határőrizeti erők működése az érintett trianoni határon megszűnt, tevékenységüket az új határszakaszra helyezték át.

PARÁDI1990

¹⁰ 1939/II. tc.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

CSONKARÉTI–BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán*. Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.

TANULMÁNYOK

- BACSA1994 — BACSA Gábor: A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921-1924. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 65-70. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BACSA1995 — Idem: Határrend és határforgalom Magyarország déli határain 1921-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 5-11. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCSEK2007 — BENCSEK Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 15-26. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 06-án hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században*” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCSEK2008 — Idem: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 16. sz. 21-30.p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelmi szakképzés története*” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- KISS — KISS István Géza: A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai trianon után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 5-11. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI1995 — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 64-75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI2007 — PARÁDI József: Ütlevél és ütlevélellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 160-169. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században*” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA — SUBA János: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5.sz. 61-64.p. A ta-

nulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

PARÁDI1990

— PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990.

JOGSZABÁLYOK

1922/XIV. tc.

— 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamórség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról

1939/II. tc.

— 1939/II. tc. a honvédelemről

3.323/1920. BM. r.

— 3.323/1920. BM. r. a határátlépésnél fizetendő láttamozási díjak rendszeresítése tárgyában

8.270/1923. ME. r.

— 8.270/1923. ME. r. az 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamórség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapítására hozott törvény életbe léptetése tárgyában

122.295/1922. BM. r.

— 122.295/1922. BM. r. az 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamórség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapítására hozott törvény megvalósítása tárgyában

123.400/1926. BM. kr.

— 123.400/1926. BM. kr. a határforgalmat ellenőrző hatóságok és azok közegei részére az útlevélek vizsgálatához szükséges új bélyegzők kiadása tárgyában

Mellékletek jegyzéke:

(A képek méretarányosak, a korabeli útlevélekben található eredeti bélyegzőlenyomatok fekete-fehér átrajzolása útján készültek)

I. sz. melléklet

Folyamórség 1921 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1921–1923. 121

II. sz. melléklet

Folyamórség 1923 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1923–1924. 121

III. sz. melléklet

Folyamórség 1925 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1925–1926. 122

IV. sz. melléklet

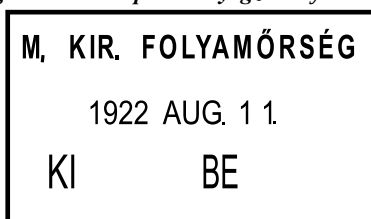
1926 M. beléptető-bélyegző lenyomata, 1926–1928. 122

V. sz. melléklet

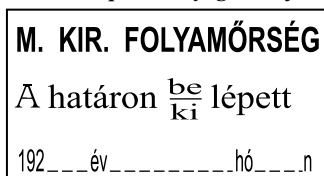
1926 M. kiléptető-bélyegző lenyomata, 1926–1928. 122

VI. sz. melléklet

1928 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1928–1939. 122

*I. sz. melléklet***Folyamórség 1921 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1921–1923.**

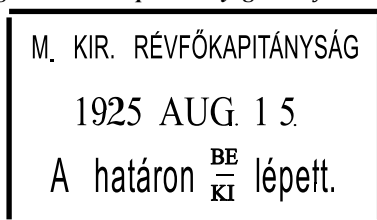
1921 végétől 1923 első feléig alkalmazott liláskék vagy fekete átléptető-bélyegző lenyomat, az átlépés irányával ellenkező szót áthúzták, aláírással hitelesítették

*II. sz. melléklet***Folyamórség 1923 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1923–1924.**

1923-ban és 1924-ben alkalmazott liláskék átléptető-bélyegző lenyomat, az átlépés irányával ellenkező szót áthúzták, a dátumsort kézzel töltötték ki

III. sz. melléklet

Folyamórség 1925 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1925–1926.

1925-ben és 1926 első feléig alkalmazott liláskék átléptető-bélyegző lenyomat, az átlépés irányával ellenkező szót áthúzták, aláírással hitelesítették

IV. sz. melléklet

1926 M. beléptető-bélyegző lenyomata, 1926–1928.

1926 áprilisától 1928 májusáig; beléptető-bélyegző lenyomat kékeszöld, 1926.08.31-től liláskék színű, a dátumsor beállítható

V. sz. melléklet

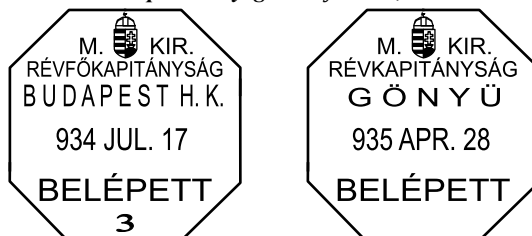
1926 M. kiléptető-bélyegző lenyomata, 1926–1928.

1926 áprilisától 1928 májusáig; kiléptető-bélyegző lenyomat piros színű, a dátumsor beállítható

VI. sz. melléklet

1928 M. átléptető-bélyegző lenyomata, 1928–1939.

1928 májusától; a beléptető-bélyegző lenyomat liláskék, a kiléptető-bélyegző lenyomata piros színű, a dátumsor beállítható